

Auswahl der ungarischen Interviewauszüge für die Audioguidestationen

(die Nummern vor den Namen geben die Anwahlnummern auf den Audioguides wieder)

3 Biografien/6 Stationen/11 Ausschnitte

Életrajzi adatok – Biografische Angaben

[151 1_Un_Dósa Tibor_Életrajzi adatok](#)

[151 1_Tibor Dósa_Biografische Angaben](#)

[152 1_Un_Fencsik László_Életrajzi adatok](#)

[152 1_László Fencsik_Biografische Angaben](#)

[153 1_Un_Iván Szenes_Életrajzi adatok](#)

[153 1_Iván Szenes_Biografische Angaben](#)

4 Jourhaus

[151 4_Un_Dósa Tibor_Jourhaus](#)

[151 4_De_Tibor Dósa_Jourhaus](#)

[152 4_Un_Fencsik László_Jourhaus](#)

[152 4_László Fencsik_Jourhaus](#)

[153 4_Un_Szenes Iván_Jourhaus](#)

[153 4_Iván Szenes_Jourhaus](#)

360 Kiállítás/ Foglyok fürdője / Ausstellung/Häftlingsbad

[14 360_Un_Dósa Tibor_Foglyok fürdője](#)

[14 360_Tibor Dósa_Häftlingsbad](#)

[15 360_Un_Fencsik László_Foglyok fürdője](#)

[15 360_László Fencsik_Häftlingsbad](#)

10 Barakkok / Baracken

[151 10_Un_Fencsik László_Barakkok](#)

[151 10_Fencsik László_Baracken](#)

104 Barakk-kiállítás / Barackenausstellung

[13 104_Un_Dósa Tibor_Barakk-kiállítás](#)

[13 104_Tibor Dósa_Barackenausstellung](#)

111 Betegellátó / Krankenrevier

[17 111_Un_Dósa Tibor_Betegellátó](#)

[17 111_De_Tibor Dósa_Krankenrevier](#)

[18 111_Un_Szenes Iván_Betegellátó](#)

[18 111_Un_Iván Szenes_Krankenrevier](#)

Életrajzi adatok – Biografische Angaben

151 1_UN_Dósa Tibor_Életrajzi adatok

Dósa Tibor 1944. november 14-től felszabadításáig a dachau koncentrációs táborban, valamint az augsburg-pfersee-i és a burgau altáborokban tartották fogva. Budapesten született 1924. május 4-én egy zsidó családban. Dósa Tibor sok magyar politikai fogolyhoz hasonlóan a Horthy-rezsim elleni kommunista ellenálláshoz tartozott, mint Fencsik László és Szenes Iván is. A koncentrációs táborban így a sárga és a piros háromszöget is viselnie kellett. Dósa a főtáborban csak rövid ideig maradt. Érkezése után három héttel önként jelentkezett szerelőként az augsburgi Messerschmidt gyár egy munkaosztágába, s így az augsburg-pfersee-i altáborba menő transzportba került. Ott egy ukrán orvos mentette meg az életét, aki megszabadította a lábán keletkezett kelésektől. A kilométerekre levő gyárba való hosszú menetelés közben kisebesedett a lába. De a betegellátó barakkban eltöltött idő segítette a téli hideg átvészelésében is. Miután felgyógyult egy másik altáborba, Burgauban került, ahol valamivel könnyebb volt a munka. A foglyok viszont itt tömegével haltak meg az éhség, a hasmenés és a végelgyengülés következtében. Dósa Tibor életben maradt és röviddel a háború vége előtt a táborok kiürítésekor a többi túlélő fogollyal együtt halálmenetben hajtották vissza Dachau irányába, majd tovább Allachba. Amikor az amerikai csapatok felszabadították Dósa csak 42 kilogramm volt. 1945 nyaráig, amikor hazatérhetett, idegenvezetőként dolgozott az amerikaiaknak. A dachau foglyok nemzetközi szervezetében Dósa Tibor képviseli jelenleg a magyar foglyokat. Kortanúként a dachau koncentrációs tábor áldozataira emlékeztet munkájával, valamint a nemzetiszocializmusról folytat történelmi felvilágosító munkát. Dósa Tibor a következő állomásokon emlékezik a dachau koncentrációs táborban való fogságáról: „Jourhaus“/„Örház“, „Barackenausstellung“/ „Barakk-kiállítás“, „Krankenrevier“/ „Betegellátó barakk“ és „Häftlingsbad“ / „Foglyok fürdője“.

151 1_Tibor Dósa_Biografische Angaben

Tibor Dósa war vom 14.11.1944 im Konzentrationslager Dachau und den Außenlagern Augsburg-Pfersee und Burgau bis zu seiner Befreiung inhaftiert. Er stammte aus Budapest, wo er am 4. Mai 1924 als Sohn einer jüdischen Familie geboren wurde. Tibor Dósa kam wie viele der ungarischen politischen Häftlinge aus dem kommunistischen Widerstand gegen das Horthy Regime. So trug er im Konzentrationslager gleichzeitig den roten und gelben Winkel. Im Stammlager blieb er nur kurze Zeit. Drei Wochen nach seiner Ankunft meldete er sich freiwillig als Mechaniker für das Arbeitskommando bei den Messerschmidtwerken in Augsburg. Tibor Dósa kam auf Transport in das Außenlager Augsburg-Pfersee. Dort rettete ihm ein ukrainischer Arzt das Leben, da er Dósa von den Geschwüren heilte, die sich an seinen Füßen gebildet hatten. Auf den langen Märschen vom

Lager in die kilometerweit entfernte Fabrik hatte er sich die Füße wund gelaufen. Zudem half ihm die Zeit, die er im Revier verbringen konnte, den Winter zu überleben. Nach seiner Genesung kam er zu einem weniger schweren Arbeitskommando in das Außenlager Burgau. Doch hier starben die Häftlinge an Hunger, Durchfall und Auszehrung. Dósa überlebte und wurde mit den anderen noch verbliebenen Häftlingen kurz vor Kriegsende auf den Evakuierungsmarsch zurück nach Dachau und weiter nach Allach geschickt. Bei seiner Befreiung durch die amerikanischen Truppen wog er gerade noch 42 Kilogramm. Bis zu seiner Repatriierung im Sommer 1945 arbeitete er als Berater für die Amerikaner. Heute vertritt Tibor Dósa die ungarischen Überlebenden im Internationalen Dachau Komitee. Als Zeitzeuge engagiert er sich für die historische Aufklärung über den Nationalsozialismus und erinnert an das Vermächtnis der Opfer des Konzentrationslagers Dachau. Tibor Dósa erinnert sich an folgenden Stationen an seine Haft im Konzentrationslager Dachau: am „Jourhaus“, in der „Barackenausstellung“, am „Krankenrevier“ und im „Häftlingsbad“.

152 1_Un_Fencsik László _ Életrajzi adatok

Fencsik László 1944. november 14-től kiszabadításáig a dachau konkrációs táborban valamint annak több altáborában volt fogvatartva. Zsidó családból származott, már 16 évesen csatlakozott a német nemzetiszocialistákkal szorosán együttműködő Horthy-rezsim elleni magyar kommunista ellenálláshoz. A nemesfémszakszervezeten keresztül, melynek képzett ezüstművesként tagja volt, került kapcsolatba az ellenállással. Fencsik László a zsidótörvények miatt is sokat szenvedett. Ezek a törvények 1937 és 1941 között a nürnbergi törvényekhez hasonlóan Magyarországon is bevezetésre kerültek, bár a magyar kormány ekkor még megtagadta a magyar zsidók konkrációs táborokba való szállításának végrehajtását. 1941-ben Fencsik László illegalitásba kényszerült. 1944 novemberében a rendőrség felfedte és letartóztatta. Fél évvel azelőtt a német csapatok megszállták Magyarországot. Megkezdődött a zsidó lakosság deportálása. Egy interjúban Fencsik László budapesti gyerek- és ifjúkoráról valamint letartóztatásának körülményeiről beszél:

„Fencsik László vagyok. Születtem 1920. március 11-én. Egy nagyon szegény családban nevelkedtem, az apám az hűtőházi munkás volt, de 1924-ben, tehát négy éves koromban már meg is halt. Az anyám három gyereket tartott el özvegyen. Most ez a nehéz gyerekkor, ez megkönnyítette azt, hogy viszonylag egész fiatalon hozzákapcsolódjak a munkásmozgalomhoz. 16 éves koromban kerültem be, tekintettel arra, hogy a szakmám ezüstműves volt, bekerültem a nemesfémes szakszervezetbe. 16 éves koromtól és azóta ugye vagyok aktív tagja a munkásmozgalomnak. Végül 1944. november 1-én buktam le, akkor tartóztattak le. Namost hát ez szörnyű körülményeket jelentett az ember számára.“

„Szörnyű körülmények“ kifejezéssel Fencsik László azt írja körül, hogy a magyar rendőrség a kihallgatásokon kegyetlen módon vallatta őt. Néhány nappal azelőtt, hogy a Vörös Hadsereg elérte volna Budapestet a dachau konkrációs táborba deportálták. Csak rövid ideig volt a

transzportjában vele együtt érkező foglyokkal a 21-es barakkban elszállásolva. Nemsokára lakatosként az augsburgi Messerschmidt gyárba jelentkezett egy munkaosztagba. Az augsburg-pfersee-i altáborból a burgau, majd a türkheimi altáborba került. Onnan pedig a táborok kiürítése utáni halálmenetek egyikében a dachau főtáborba, majd az allachi altáborba küldték. Ez után az odisszeia után, ahol nagyon sok fogolytársa a szeme előtt pusztult el, az amerikai csapatok szabadították ki. 1945 augusztusában érkezett vissza Budapestre. Sikerült újra lábra állnia, először a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség titkáraként, majd annak a lehetőségnek köszönhetően, hogy történelem tanári képesítést tudott szerezni. Vezető pozíciókat töltött be a magyar kommunista párt oktatási intézményeiben. Az 1960-as években szerkesztőként dolgozott a Kossuth Kiadónál. 1989-ben ment nyugdíjba. Fencsik Lászlónak két felnőtt fia, valamint több unokája van.

Fencsik László a "Jourhaus"/ "Órház", a "Häftlingsbad"/ "Foglyok fürdője", és a "Baracken"/ "Barakkok" állomásokon beszél a dachau főtáborban átélt élményeiről.

152 1_ László Fencsik _Biografische Angaben

László Fencsik war vom 14. November 1944 bis zur Befreiung im Konzentrationslager Dachau und in mehreren Außenlagern inhaftiert. Er war ungarischer Jude und schloss sich bereits mit 16 Jahren dem ungarischen kommunistischen Widerstand gegen das Horthy Regime an, das eng mit dem deutschen Nationalsozialismus kooperierte. Kontakt bekam er über die Edelmetallgewerkschaft, der er sich als gelernter Silberschmied angeschlossen hatte. László Fencsik litt zudem unter den antisemitischen Gesetzen. Diese wurden in Ungarn in den Jahren 1937 bis 1941 eingeführt und waren den Nürnberger Gesetzen ähnlich. Allerdings weigerte sich die damalige ungarische Regierung noch, Deportationen der ungarischen Juden in die Vernichtungslager durchzuführen. Im Jahr 1941 war László Fencsik gezwungen, in die Illegalität zu gehen. Im November 1944 wurde er von der Polizei entdeckt und verhaftet. Ein halbes Jahr vorher war Ungarn von den deutschen Truppen besetzt worden. Die Deportationen der jüdischen Bevölkerung begannen. In einem Interview erzählt er über seine Kindheit und Jugend in Budapest und über die Umstände seiner Verhaftung:

„Ich bin László Fencsik. Ich bin am 11. März 1920 geboren. Ich bin in einer sehr armen Familie groß geworden, mein Vater war Arbeiter in einer Tiefkühlfirma, aber 1924, als ich vier Jahre alt war, ist er schon gestorben. Meine Mutter hatte drei Kinder als Witwe zu versorgen. Diese schwere Kindheit hat sicher viel dazu beigetragen, dass ich mich in einem relativ jungen Alter an die Arbeiterbewegung angeschlossen habe. Ich bin mit 16 dazu gekommen. Ich war von Beruf Silberschmied und kam so zur Edelmetallgewerkschaft. Seit meinem 16. Lebensjahr bin ich aktives Mitglied in der Arbeiterbewegung. Schließlich am 01. November 1944 bin ich erwischt worden, da hat man mich verhaftet. Die Verhaftung war mit grausamen Umständen verbunden.“

Mit den beiden Wörtern „grausame Umstände“ umschreibt László Fencsik, dass er bei den Verhören von ungarischen Polizisten auf sehr grausame Weise gefoltert worden war. Wenige Tage bevor die Rote Armee Budapest erreichte wurde er noch in das Konzentrationslager Dachau deportiert. Nur kurze Zeit war er mit den anderen Häftlingen seines Transportes im Block 21 untergebracht. Dann meldete er sich als Schlosser zu einem Arbeitskommando in den Augsburg-Messerschmidtwerken. Nach dem Aufenthalt im Außenlager Augsburg-Pfersee kam er in die Außenlager Burgau und Türkheim. Von dort wurde er auf den Evakuierungsmarsch zurück in das Stammlager Dachau und weiter in das Außenlager Allach geschickt. Nach dieser letzten Odyssee, auf der er noch viele seiner Mithäftlinge hat sterben sehen, wurde er von den amerikanischen Truppen befreit. Im August 1945 kam er zurück nach Budapest. Es gelang ihm dort wieder Fuß zu fassen. Zuerst arbeitete er als Sekretär des ungarischen demokratischen Jugendvereines. Dann absolvierte er eine Ausbildung als Geschichtslehrer. Er stieg in leitende Positionen innerhalb der Bildungsinstitutionen der ungarischen kommunistischen Partei auf. Mitte der 60er Jahre wechselte er als Redakteur zum Verlag Kossuth. Im Jahr 1989 ging er in Pension. László Fencsik hat zwei Söhne und mehrere Enkel.

László Fencsik erzählt an den Stationen „Jourhaus“, „Häftlingsbad“ und „Block 21“ über seine Erlebnisse im Stammlager Dachau.

László Fencsik erzählt an den Stationen „Jourhaus“, „Häftlingsbad“ und „Baracken“ über seine Erlebnisse im Stammlager Dachau.

153 1_ Un_ Iván Szenes_ Életrajzi adatok

Szenes Ivánt 1944. november 14-től kiszabadításáig zsidó származása és politikai tevékenysége miatt tartották fogva Dachauban, valamint több altáborban. 1927. február 8-án született egy kis dunántúli helységben, a szlovák határ mellett. Apja gépész volt egy nagybirtokon, ahol a család is élt. 14 évesen Szenes asztalostanuló lett és kapcsolatba került a Horthy-rezim elleni politikai ellenállással. 16 évesen a rendőrség letartóztatta és a katonai bíróság két és fél év fegyházbüntetésre ítélte, másfél év múlva áthelyezték a komáromi Csillagerődbe. Szenes Iván a gyerekkoráról és a börtönről beszél:

„Dr. Szenes Iván vagyok a Budapesti Orvostudományi Egyetem nyugalmazott professzora, jelenleg a 70. életévemben vagyok. 1927-ben a Dunántúlon egy kis tanyán születtem, apám gőzekegépész volt, gyerekkoromat nagybirtokon töltöttem el és 1941-ben asztalostanuló lettem. Kitűnő tanuló voltam, de anyagi helyzetem nem tette lehetővé, hogy továbbtanuljak. 1942-ben, 15 éves koromban bekapcsolódtam egy illegális ifjúsági mozgalomba, amely antifasiszta arculatú volt, szocialista szellemű. 1943-ban letartóztattak és a katonai bíróság két és fél évre ítélte 16 évesen. Börtönben voltam másfél évig, másfél év után a komáromi Csillag-erődből Dachauban deportáltak. Ekkor 17 éves voltam. »

Szenes Iván is ugyanazon a napon érkezett Dachauban, mint Dósai Tibor és Fencsik László, s ő is néhány nappal később az augsburg-pfersee-i altáborba került. Ott asztalosként a Messerschmidt gyár egy munkaosztágába

osztották be. A magyar foglyok között önszerveződés indult, s Szenes az augsburgi táborban fogvatartott cigánygyerekekkel való foglalkozást vállalta. De a gyerekek gyengék voltak és félősek. Csak kevesen éltek túl a megpróbáltatásokat közülük. Szenes Iván fizikai állapota is egyre rosszabbodott a nehéz munka, az éhezés és a kevés alvás következtében. Hozzájárult ehhez az is, hogy sok barátja meghalt, vagy más táborba került áthelyezésre. Szenes súlyos tifusszal került vissza a főtábor revierjébe (betegellátó barakk). De eltökélt élniakarásának és egy francia fogolytárs segítségével köszönhetően sikerült meggyógyulnia. Röviddel a háború vége előtt a táborok kiüresítésekor egy transzportba került, a vonat Tirol irányába haladt, majd Scharnitznál megállt. Csodával határos módon Szenes itt rátalált a bátyjára. Egészen addig nem tudta, hogy a bátyját is a dachauai koncentrációs táborban tartották fogva. Mittenwaldban egy magyar fogolycsoporttal közösen megkockáztatták a szökést. Szenes bátyja nemsokkal miután az amerikai csapatok felszabadították őket, a mittenwaldi kórházban halt meg. Szenes Magyarországra visszatérve orvostudományi tanulmányokba kezdett, majd Budapesten orvosként dolgozott. Szenes Iván a „Jourhaus“/„Órház“ és a „Krankenrevier“/„Betegellátó barakk“ állomásokon beszél a dachauai koncentrációs táborban átélt fogvatartásának élményeiről.

153 1_ Iván Szenes_Biografische Angaben

Iván Szenes war vom 14. November 1944 bis zur Befreiung als Jude und politischer ungarischer Häftling in Dachau und mehreren Außenlagern interniert. Er wurde am 8. Februar 1927 in einem kleinen ungarischen Ort nahe der slowakischen Grenze geboren. Sein Vater war Mechaniker und arbeitete auf einem großen Gut. Dort lebte er auch mit seiner Familie. Mit 14 Jahren begann Szenes eine Tischlerlehre und kam in Kontakt zum politischen Widerstand gegen das Horthy Regime. Als er 16 Jahre alt war, wurde er von der Polizei verhaftet und von einem Militärgericht zu 2,5 Jahre Haft verurteilt, nach 1,5 Jahren wurde er in die Festung in der Grenzstadt Komárom überstellt. Iván Szenes erzählt nun selbst über seine Herkunft und seine Gefängnishaft:

„Ich bin Dr. Iván Szenes, pensionierter Professor, von der Medizinischen Universität in Budapest, und im 70. Lebensjahr. Ich bin 1927 in Transdanubien auf einem kleinen Grundstück geboren. Mein Vater war Dampfmaschinen - Mechaniker. Meine Kindheit habe ich auf einem Großgrundbesitz verbracht. Im Jahr 1941 wurde ich Tischlerlehrling. Ich war ein ausgezeichnete Schüler, aber meine finanzielle Lage hat es nicht ermöglicht, dass ich die lehre abschließen konnte. Im Jahr 1942, als ich 15 Jahre alt war, habe ich mich einer illegalen Jugendbewegung angeschlossen, mit antifaschistischer und sozialistischer Ausrichtung. 1943 wurde ich festgenommen und das Militärgericht hat mich mit 16 Jahren zu zweieinhalb Jahren Haft verurteilt. Ich war eineinhalb Jahre in der Komaromer Festung "Stern", danach kam ich nach Dachau. Damals war ich 17 jahre alt.“

Auch Iván Szenes kam am selben Tag wie Tibor Dósai und László Fencsik mit dem Transport in Dachau an und wurde ebenso wenige Tage später in das Außenlager Augsburg-Pfersee verbracht. Dort war er als Tischler dem Arbeitskommando in der Firma Messerschmidt zugeteilt. Die ungarischen Häftlinge organisierten sich

untereinander. Iván Szenes bekam die Aufgabe, sich um die Romakinder zu kümmern, die auch als KZ-Häftlinge im Augsburg Lager waren. Doch sie waren zu schwach und zu verängstigt. So überlebten nur wenige von ihnen die Strapazen. Doch auch Szenes wurde aufgrund der schweren Arbeit, des Hungers und des wenigen Schlafes körperlich immer schwächer. Dazu kam, dass viele seiner Freunde starben oder in andere Lager verlegt wurden. Er kam zurück ins Stammlager und dort ins Krankenrevier. Er war schwer an Typhus erkrankt. Dank eines eisernen Überlebenswillen und einer Freundschaft zu einem französischen Mithäftling gelang es ihm zu genesen. Kurz vor Kriegsende kam er noch auf den Evakuierungstransport. Der Zug fuhr Richtung Tirol und stoppte in Scharnitz. Wie durch ein Wunder traf er dort auch auf seinen Bruder. Bis dahin hatte Iván Szenes nicht gewusst, dass dieser ebenfalls im Konzentrationslager Dachau inhaftiert worden war. In Mittenwald wagten sie gemeinsam mit einer Gruppe ungarischer Häftlinge die Flucht. Doch kurz nach der Befreiung durch die amerikanischen Truppen starb sein Bruder in einem Mittenwalder Krankenhaus. Zurück in Ungarn begann er ein Medizinstudium und arbeitete später als Arzt in Budapest.

Iván Szenes erzählt an den Stationen „Jourhaus“ und „Krankenrevier“ über seine Hafterfahrungen im Konzentrationslager Dachau.

4 Jourhaus

151 4_Un_ Dósai Tibor_ Jourhaus

Dósai Tibor a fogolytáborba való beszállítása utáni első élményeire emlékezik:

„Dachauba a megérkezés drámai volt. Arbeit macht frei, ott átmentünk, na most, az Appellplatz, ami akkor óriásinak tűnt, hát vagonból kilépve, közepén teljesen egyedül állt egy ember, az arca teljesen úgy volt kifestve mint egy bohócnak, fehér liszt, be volt bekenve, és egy piros orr, nyakában egy táblával, Ich bin wieder da!, és őrizte a koporsóját mellette, ott volt a koporsó, mindenki tudta, hogy mit jelent. Ez volt az első találkozásom Dachauval.“

151 4_De_ Tibor Dósai_ Jourhaus

Tibor Dósai erinnert sich an seine ersten Eindrücke beim Betreten des Häftlingslagers nach seiner Einlieferung:

„Die Ankunft in Dachau war dramatisch. ‚Arbeit macht frei‘, da marschierten wir durch, und dann, in der Mitte des Appellplatzes, der mir damals riesig vorkam als ich aus dem Waggon herauskam, mitten auf dem Platz stand ein Mensch, sein Gesicht war wie bei einem Clown angemalt mit weißem Mehl. Er hatte auch eine rote Nase und ein Schild um den Hals. Dasrauf stand: ‚Ich bin wieder da!‘

neben sich hüteteer seinen Sarg. Da lag der Sarg, jeder wußte, was das bedeutete. Das war meine erste Begegnung mit Dachau.“

152 4_Un_Fencsik László_Jourhaus

Fencsik László a marhavagonban elszüvedett transzport viszontagságairól beszél valamint az első benyomásairól a táborba való belépés után. Nagy meglepetés volt számára, hogy az Appellplatzon számos az ellenállásból ismert barátját látta viszont.

„Namost a dachau konzentrációs tábor, hát ennek meg volt a módszere..., ugye lekergették az embereket a vagonból, ugye és rögtön egy rendbe kell., rögtön ötös sorokba kellett állni, mindent le kellett dobni és hát behajtottak bennünket ugye a lágerbe, ugye ott is láttuk ugye, hogy "Arbeit macht frei", ugye azon a kapun mentünk be. Namost ott több órát kellett állni ezen az Appellplatzon, hozzátéve, hogy ott érte az embert, érte az embert egy bizonyos, nem hát fura kifejezés, hogy öröm egy koncentrációs táborban, mert ott nincs öröm, de ott a Appellplatzon találkozott az ember több tucat barátjával és ismerősével, még köztük a legjobb barátommal is. Több óra állás után ugye mindent le kellett rakni, ami még volt nálunk és az ember bement azon az ajtón, amit ma is ugye lehetett látni, ami a múzeum oldalán van, de a másik oldalán és mi, az ember rákerült egy futószalagra tulajdonképpen.“

152 4_ László Fencsik _ Jourhaus

László Fencsik schildert die Strapazen des Transportes im Viehwaggon und seine ersten Eindrücke beim Betreten des Lagers. Auf dem Appellplatz traf er überraschenderweise Freunde aus dem Widerstand.

„Angesichts dessen, dass sich die Front immer mehr genähert hat, hat man die Häftlinge in den Waggons zusammengepfercht und weggebracht. 70-75 Leute waren in einem solchen Waggon. Wir hatten damals beschlossen, dass wir nach eine Gelegenheit nutzen wollten um durch das Waggonfenster zu fliehen. Das war eine lebensgefährliche Sache, weil das Fenster sehr klein war. Drei Gefangenen gelang die Flucht. Alle drei sind am Leben geblieben. Wir haben es aber nicht mehr geschafft, weil zwischen jeden zwei Waggons ein SS-Mann stand und sie die Flucht der anderen aus dem Zug sofort bemerkt hatten. Also so sind wir in das Konzentrationslager Dachau gekommen. Diese Reise hat 5 Tage gedauert. Die Ankunft im Dachauer Konzentrationslager hatte Methode: Man hat die Leute aus den Waggons getrieben. Wir sollten sofort in einer Ordnung stehen. Wir mussten uns in fünf Reihen aufstellen. Wir mussten alles, was wir hatten, herunter werfen. Sie haben uns ins Lager getrieben. Am Tor haben wir ja auch die Inschrift gesehen ‚Arbeit macht frei‘. Durch dieses Tor

sind wir in das Lager gegangen. Dann mussten wir mehrere Stunden lang auf diesem Appellplatz stehen. Dann muss ich auch noch sagen, dass ich so etwas ähnliches wie Freude empfunden habe, als ich mehrere bekannte und Freunde auf dem Appellplatz wieder getroffen habe. Für ein KZ klingt der Begriff ‚Freude‘ natürlich deplaziert, weil es da keine Freude gibt. Aber ich traf auf dem Appellplatz auch meinen besten Freund. Nach mehreren Stunden Stehen mußten wir alles abgeben, was wir noch bei uns trugen und durch diese Tür, die man heute noch auf der Eingangsseite des Museums sehen kann gehen. Wir wurden wie auf einem Fließband behandelt.“

153 4_Un_Szenes Iván_Jourhaus

Szenes Iván a dachauai pályaudvarra való megérkezésre és a koncentrációs táborba való beszállításra emlékezik.

„1944. november 11-én indultunk Komáromból vonaton, és 14-én érkeztünk meg a dachaui koncentrációs táborba. Nagy élmény volt számomra, hogy még nem voltunk itt az állomáson, a vagonba, amikor az egyik nagyon kedves kis háznak a manzard-szobából kinézett egy kislány, lehetett, 10, 8-10 éves és nézte a vagonokat, az embereket. Civilben voltunk, csak azt látta, hogy foglyokat hoztak. Namost ez a tekintet, a gyerekek ez a tekintete mutatta, hogy számára ismeretlen az, hogy ezek az emberek miért jöttek ide és hova kerültek. Öten mentünk egy sorba, a láger bejárata felé. Az öt emberből négyen osztálytársak voltunk, 17 évesek, egy volt 18 éves köztünk. Mikor mentünk befelé a lágerba azt mondja az egyik barátom: -Te, félsz?, mondom:- Félek. Egyszer csak megszólal, hogy:- Te most már nem félek annyira. Nem tudta, hogy a többiek is... Az Appellplatzra értünk reggel és úgy késő délután került sor arra, hogy a fürdőbe kerüljünk. Megtudtuk, hogy mindent elvesznek. Csak a cipő marad meg, és a nadrágszíj. Az anyám fényképét beletettem a cipőm bélésébe és mentem a fürdőbe. És utána a csíkos ruhába megérkeztünk egy ilyen karantén blokkba.“

153 4_ Iván Szenes_Jourhaus

Iván Szenes erinnert sich an seine Ankunft am Bahnhof in Dachau und seine Einlieferung im Konzentrationslager.

„Am 11.Okt.1944 sind wir in Komarom mit dem Zug abgefahren, und am 14. Oktober sind wir im Dachauer Konzentrationslager angekommen. Ich erinnere mich an ein Erlebnis bei meiner Ankunft, das großen Eindruck bei mir hinterlassen hat. Als wir aus dem Waggon heraus waren, fiel mir ein Mädchen auf, das aus der Mansarde eines sehr netten kleinen Hauses herausgeschaut hat. Es war vielleicht 8-10 Jahre alt und hat uns angesehen. Wir waren in Zivil, sie sah nur, dass man Häftlinge gebracht hat. Dieser unvoreingenommene Blick des Kindes hat mir gezeigt, dass sie nicht wusste, dass wir Häftlinge sind und warum wir hergekommen sind und wo wir hingehen mussten.“

Wir sind in Fünfer-Reihen zum Eingang des Lagers marschiert, wir in unserer Reihe waren alle Klassenkameraden, 17 und 18 Jahre alt. Als wir ins Lager herein gegangen sind, sagte der eine Freund von mir: ‚Du, hast du Angst?‘ Ich sagte: ‚Ich habe Angst‘. Auf einmal sagte er: ‚Du, ich habe jetzt nicht mehr so viel Angst.‘ Er wusste nicht, dass die anderen auch Angst haben. Wir sind in der Früh auf dem Appellplatz angekommen und erst spät am Nachmittag wurden wir ins Bad gebracht. Wir haben erfahren müssen, dass uns alles weggenommen wurde. Nur die Schuhe blieben uns und der Gürtel. Ich habe das Foto meiner Mutter in das Futter meines Schuhs reingetan und ging ins Bad. Und dann im gestreiften Kleid sind wir in einen der Quarantäne-Blocks gekommen.“

360 Kiállítás/ Foglyok fürdője / Ausstellung/Häftlingsbad

14 360_Un_Dósaí Tibor _ Foglyok fürdője

Dósaí Tibor visszaemlékszik a félelemre, hogy a fürdőben gázzal fognak végezni velük. A koncentrációs táborok gázkamráinak létezéséről már Magyarországon is hallott.

„Akkor kerültünk a fürdőbe, ahol zuhanyok voltak. Akkor már mi Pesten tudtuk, hogy léteznek olyan német koncentrációs táborok, ahol a zuhanyból víz helyett gáz jön, és hát nem tudtuk, hogy mi lesz, de aztán forró víz jött. Mindenünket elszedték, megkaptuk a csíkos ruhát, satöbbit.“

14 360_ Tibor Dósaí _Häftlingsbad

Tibor Dósaí erinnert sich an seine Angst, im Häftlingsbad den Gastod sterben zu müssen. Bereits in Ungarn hatte er von den Gaskammern in den Konzentrationslagern erfahren.

„Dann kamen wir ins Bad, wo es Duschen gab. Damals wußten wir schon in Pest, dass es solche deutsche Konzentrationslager gab, wo aus den Duschen anstatt Wasser Gas kommt. Wir wussten ja nicht, was jetzt kommen würde, aber dann kam Wasser. Alles wurde uns abgenommen, wir bekamen das gestreifte Kleid und auch weitere Sachen.“

15 360_Un_Fencsik László _ Foglyok fürdője

Fencsik László a beszállítást követő megalázó procedúrára emlékszik.

„Álltak emberek Häftling ruhába, hát ezek ilyen kápók voltak, akinek ez volt a feladatuk, ilyen az egyik egy másodperc alatt levágta az ember haját, a másik egy másodperc alatt ugye máshonnan vágta le ugye a szőrzetet, tehát mintegy futószalagon rugták odébb az embereket, meg bekentek a hónaljra meg egyéb helyen, ilyen fertőtlenítő dolgokkal, be fürdőbe, ugye akkor odadobtak ugye valami facipőt, meg ilyen tulajdonképpen úgy néz ki mint egy pizsoma, ez a häftlingruha, meg egy ilyen sapkát. És kimentünk és nem ismertük meg egymást. Csak azt láttam, hogy ha énnekem egy ilyen facipőbe kell járni, akkor én meghalok rögtön, mert mert fájós lábam van, és ha nem kényelmes cipőben vagyok akkor szenvedek, ma is. Ezért valahogy az volt bennem, hogy ezt a cipőt át kell vinni.“

15 360_ László Fencsik _Häftlingsbad

László Fencsik erinnert sich an die entwürdigende Einlieferungsprozedur im Häftlingsbad.

„Da standen Menschen im Häftlingskleid. Sie waren Kapos, die dort arbeiten mussten. Der eine hat in einer Sekunde die Haare von einem abgeschnitten, der andere in einer Sekunde von anderswo die Haare. Wie auf einem Fließband hat man die Leute weiter getreten. Dann haben sie uns die Achselhöhlen und andere rasierte Stellen mit Desinfektionsmitteln eingerieben. Dann wurden wir ins Bad getrieben. Dort haben sie uns Holzschuhe hingeschmissen, und diese Häftlingskleidung, die aussah wie ein Pyjama, und eine Mütze. Wir haben uns dann einander nicht mehr erkannt. Ich habe nur gesehen, dass, wenn ich so einen Holzschuh tragen muss, dann sterbe ich sofort, weil mein Fuß weh tut. Wenn ich in einem nicht bequemen Schuh gehe, dann leide ich auch heute noch. Deswegen habe ich alles getan, dass ich meine eigenen Schuhe behalten konnte.“

10 Barakkok / Baracken

151 10_Un_Fencsik László _Barakkok

Fencsik László a 21-es barakkban levő első szálláshelyére emlékszik, valamint az augsburgi munka kommandó összeállítására.

„Namost hát ugye bekerültünk, ugye ez az egész magyar csoport bekerült a huszonegyes blokkba. Hát ugye lehetett látni, hogy egy nyolcvan centis priccsek ugye voltak, akkor már, és minden ilyen priccsen három embernek kellett feküdni. Hát ez szörnyű volt, egyszerre kellett megfordulni, nem lehetett mozogni, hát hárman nyolcvan centin, ugye az három ember, akkor még azért ugye volt testünk, még nem voltunk lefogyva, mint mint rá egy pár hónapra, tehát ez egy szörnyű dolog volt. Namost az volt a lágerben a jelszó, hogy "Munkára kell menni", szóval ott nem szabad maradni, mert ott elpusztul az ember. Namost ezért, amikor kihírdették, hogy schlosserokat keresnek, lakatosokat, akkor mi jelentkeztünk. Hozzáteve, hogy ezek közül tényleges Schlosser nem hiszem, hogy egy volt.

Mindenkinek más volt a szakmája, nekem könnyű volt, mert olyan eredeti szakmám volt, ami ami hasonlított bizonyos szempontból a lakatos munkához, ugye kalapálni kellett, ezüstöt, meg reszelni, meg fűrészelni. Tehát, mint Schlosserok, százan elkerültünk, elvittek bennünket nyitott teherautón, zuhógó esőben Dachauból Augsburgba.“

151 10_ Fencsik László _Baracken

László Fencsik erinnert sich an seine erste Unterkunft in Block 21 und wie das Arbeitskommando nach Augsburg zusammengestellt wurde

„Na dann sind wir hereingekommen. Die gesamte ungarische Gruppe ist in Block 21 gekommen, wo man noch mehrere Bekannte getroffen hat. Dort waren solche 80 cm breite Pritsche, darauf mussten schon damals drei Menschen liegen. Das war grausam, denn wir mussten uns immer gleichzeitig umdrehen, sonst konnte man sich nicht bewegen. Wir hatten auch noch nicht abgenommen, ein paar Monate später ging es leichter. Im Lager galt das Motto: ‚Man muss arbeiten gehen‘. Ohne Arbeit zu bleiben bedeutete, dass man stirbt. Als man durchgesagt hatte, dass ‚Schlosser‘ gesucht werden, haben wir uns gemeldet. Obwohl ich auch damals nicht geglaubt habe, dass ein einziger richtiger Schlosser unter denen war, die sich gemeldet hatten. Alle hatten andere Berufe. Ich hatte es leicht, weil mein Beruf in gewisser Hinsicht dem des Schlossers ähnlich war, denn als Silberschmid mussten wir auch das Silber hämmern, raspeln und sägen. Alle 100, die sich als Schlosser gemeldet hatten, sind dann weggekommen. Man hat uns auf offene Laster verfrachtet und im strömenden Regen aus Dachau nach Augsburg gebracht.“

104 Barakk-kiállítás / Barackenausstellung

13 104_Un_Dóssai Tibor _Barakk-kiállítás

Dóssai Tibor éreztetni próbálja, milyen közel volt egymáshoz a koncentrációs táborban a túlélés és a halál.

„És ha elgondolom azt, hogy ma szvetterem van, egy trikó az ing alatt, meg kabát, meg satöbbi, és akkor volt összesen egy ócska egy ócska ing, meg egy ócska kabát, az kabát a az valami pamut, mégse megéltünk, és tul- senki nem kapott tüdőgyulladást, abba nem haltak bele az emberek. Fantasztikus, hogy emberi szervezet, nagy hidegben is hogy tud átállni. Zoknik vagy ilyesmi nem volt, a mezi- a mesztelen lábra húztuk fel azt a facipőt. Namost, a halál oka, a barátom is, Pista az is abba halt bele, hát csúnya ezt kimondani, de az éhezéstől elvéko-elvékonyultak a beleink, nem volt semmiféle ellenállás és kifolyt az étel, kifolyt, hát ezért azt úgy hívták németül, hogy Scheißerei. Hát a

foglyok, akik meghaltak, a meghaltak nyolcvan százaléka ebbe halt meg. Borzalmas körülmények között.“

13 104_ Tibor Dószai_Barackenausstellung

Tibor Dószai versucht zu erklären, wie eng Überleben und Sterben im Konzentrationslager zusammen lagen.

„Und wenn ich darüber nachdenke, dass ich heute ein Sacko habe, ein Hemd mit Unterhemd und Mantel, und dass wir damals nur ein schäbiges Hemd und einen schäbigen Mantel hatten, der Mantel aus irgendeiner Wolle, und wir trotzdem überlebten. Keiner bekam eine Lungenentzündung, an der Kleidung sind die Leute nicht gestorben. Denn der menschliche Körper ist phantastisch, da er sich auch in der größten Kälte umstellen kann. Socken oder so, gab es nicht, die Holzschuhe trugen wir an den nackten Füßen. Dagegen war der Grund des Sterbens, auch bei Pista, bei meinem Freund, war der Hunger. Wegen des Hungers wurden unsere Gedärme dünn und anfällig für Krankheiten wie die Ruhr. Das Essen floss raus, deshalb hieß es auf Deutsch Scheißerei. Die Häftlinge, 80 % von denen, die gestorben sind, sind an den Folgen des Hungers unter furchtbaren Umständen gestorben.“

111 Betegellató / Krankenrevier

17 111_Un_Dószai Tibor _ Betegellató

Betegellató barakk, u.n. „Krankenrevier“ nemcsak a főtáborban, hanem az altáborokban is felállításra került. Dószai Tibor a lábán kialakult flegmone fertőzés miatt került az augsburg-pfersee-i betegellató barakkba, ahol egy ukrán fogolyorvos mentette meg az életét:

„A probléma ott kezdődött, hogy volt ez a, hogy mindenki használt holmit kapott. És a fatalpú cipőm, nem lehetett mással összefűzve, nem volt más cipőfűzőm, drótot szereztünk, és a drót felsebezhettem a lábamat. És a lábamtól, és a egyik napon kimentünk munkára, és azt vettem észre, tudtam mindennap nagyon fájt és sebes volt, flegmonét kaptam, ilyen volt a lábam tele gennyel, úgyhogy már egy azzal a tolokocsival hoztak haza, amivel az ételt szokták szállítani. A revierbe kerültem, az életemet egy ukrán professzor mentette meg, soha nem tudtam a nevét, kutattam, kerestem nem találtam meg, ragyogóan megoperált, a lehető legprimitívebb eszközökkel, hát altatásról szó nem lehetett, de valamivel érzéstelenítettek, kiszedte a gennyet, a borzalmas mennyiségű gennyet a lábamból, bevezetett egy gumicsövet, két nagy vágáson keresztül az izmok közé, és a gumicső közepén a közepén volt egy luk, és azon a lukon keresztül folyt ki a genny, és napokon keresztül ez így ment, szépen lelohadt, tökéletesen ki.., így ezzel az eljárással kipucolta a flegmónának az összes maradványát, ellentétben azokkal a brutális módszerekkel, amiket Dachauban itt alkalmaztak és a

pacienseknek a nyolcvan százaléka belehalt. Ez kétszer mentette meg az életemet, mert egyszer a flegmónétól megszabadultam, kettő a legborzalmasabb hideg talán akkor volt, ez február vége felé lehetett és én két hetet a revírben töltöttem. Elbocsátásom után visszamentem dolgozni, ilyen ócska papír gézzel voltam bekötve, és március elején azt hiszem hát naptárunk nem volt, átszállítottak Burgauba.“

17 111_De_ Tibor Dósai_Krankenrevier

Ein so genanntes Krankenrevier gab es nicht nur im Stammlager, sondern auch in den Außenlagern. Tibor Dósai musste im Außenlager Augsburg-Pfersee wegen seiner Phlegmone an den Füßen ins Krankenrevier. Dort rettete ihm der Arzt, ein ukrainischer Häftling, das Leben:

„Das Problem fing damit an, dass alle gebrauchte Kleidung bekamen. Und meine Holzschuhe waren nicht fest. Es gab nichts womit man sie hätte zusammenbinden können. Wir organisierten Draht, aber davon wurden meine Füße wund. An meinen Füßen bemerkte ich dann nach einiger Zeit, dass sie nicht nur wund wurden, sondern dass ich davon bald Phlegmone bekam. Meine Füße waren voll mit Eiter. Ich wurde mit der Schubkarre, in der das Essen transportiert wurde, von der Arbeit zurück gebracht. Mein Leben hatte dann ein ukrainischer Arzt gerettet. Ich erfuhr leider nie seinen Namen. Ich habe ihn gesucht, aber nicht gefunden. Er operierte mich hervorragend, mit dem primitivsten Werkzeug. Narkose kam nicht in Frage, aber irgendeine Betäubung bekam ich. Er entfernte den Eiter, Unmengen von Eiter. Er führte einen Gummischlauch durch zwei große Schnitte durch die Muskeln ein, und in der Mitte des Schlauchs konnte der Eiter durch ein Loch herausfließen. So ging das einige Tage, bis die Schwellung nachließ, und mit dieser Methode alle Reste der Phlegmone entfernt werden konnten. In Dachau dagegen wurden viel brutalere Methoden im Revier angewandt, so dass 80 % der Patienten an den Phlegmonen starben. So wurde mir auch in zweifacher Hinsicht mein Leben in Augsburg gerettet: Einerseits war ich die Phlegmone los, andererseits konnte ich gerade in einer Zeit, in der es sehr kalt war – es war Februar - zwei Wochen auf dem Revier verbringen. Nach der Entlassung ging ich wieder arbeiten, nur verbunden mit schäbigem Papierverband. Anfang März glaube ich, einen Kalender hatten wir ja nicht, wurde ich dann nach Burgau überstellt.“

18 111_Un_Szenes Iván _ Betegellátó

Szenes Iván beteges és erőltlenül került vissza az augsburg-pfersee-i altáborból a dachau-i főtáborba. Először tbc-re gyanakodtak nála, később mégis kiderült, hogy tifuszt kapott:

„És akkor Augsburgból visszakerültünk Dachaubá, a törzslágerbe, mégpedig a tüdőblokkba. Namost ez egy hatalmas változást jelentett, ez egy kirakat volt a Nemzetközi Vöröskereszt számára, ahol a

különböző melléktáborokból hoztak vissza foglyokat. Alul fehér lepedő, fölül fehér lepedő. Napi ötszöri étkezés. Elképesztő volt számomra és itt találkoztam egy barátommal, akivel a börtönben is együtt voltam, Szegő Sándorral, aki gondozásba vett. Most tudni kell, hogy aki feladta, annak vége volt. Ő újból lelket vert belém és három nap múlva fölszökött a lázam, kiderült hogy tifuszos lettem. Most ugye a pokolból kerültem a mennyországba, a mennyországból újból a pokolba, a tifuszblokkba. A tifuszblokkban a következőképpen nézett ki a dolog: se lepedő, se koszt, a világ minden nyelvén, éjjel-nappal lázálmokban beszélő emberek. Negyven fokos lázban voltam két héten keresztül. Ráadásul megkaptam a hasmenést is. Mondom az ápolónak, hogy segítsen. Azt mondja, te már..én már nem tudok segíteni rajtad, te már kész vagy. Mérhetetlen düh fogott el, hogy azért is megmaradok. Egy francia fiú feküdt mellettem, az is negyven fokos lázzal. És éjjel amikor egyikünk vagy másikunk felépredt, akkor mindig betakarta a másikat. Én két hét múlva, egyik napról a másikra leesett a láz, túl voltam a tifuszon. Száz emberből hat-nyolc, aki túlélte. Minden hét végén összeszedték ezt a pár embert és vittek bennünket egy másik blokkba.”

18 111_Un_ Iván Szenes_Krankenrevier

Iván Szenes kam vom Außenlager-Pfersee krank und entkräftet in das Stammlager Dachau zurück. Zuerst bestand bei ihm Verdacht auf TBC. Doch dann stellte sich heraus, dass er an Typhus erkrankt war.

„Aus Augsburg sind wir zurück nach Dachau gekommen und zwar ins Revier, in den Lungenblock. Das bedeutete für uns eine große Veränderung. Denn der Lungenblock war kurz vor Kriegsende ein Schaufenster für das Internationale Rote Kreuz, in das man aus unterschiedlichen Lagern die Häftlinge zurückgebracht hatte. Es gab weiße Bettlaken und fünfmal täglich Essen. Es war für mich erstaunlich, dass ich hier einen Freund von mir, Sandor Szegő, getroffen habe, mit dem ich auch im Gefängnis zusammen war. Er hat mir sehr geholfen, denn bald stellte sich ehraus, dass ich nicht lungenkrank war, sondern an Typhus litt. Also ich bin aus der Hölle in den Himmel gegangen und aus dem Himmel wieder in die Hölle, in den Typhusblock. Denn im Typhusblock sah die Sache folgendermaßen aus: Weder Laken noch Essen und in allen Sprachen der Welt, Tag und Nacht, in Fieberträumen sprechende Menschen. Ich hatte zwei Wochen lang 40 Grad Fieber. Ich habe auch noch Durchfall dazu bekommen. Ich habe den Pfleger gebeten, er solle mir helfen. Er sagte: ‚Du bist schon fertig, ich kann dir nicht mehr helfen, du bist schon fertig.‘ Mich hat eine maßlose Wut gepackt, dass ich gerade zum Trotz schaffen wollte. Ein französischer Junge lag auch mit 40 Grad Fieber neben mir. Wir haben einander immer zugedeckt, in zwei Wochen, von einem Tag auf den anderen ist das Fieber heruntergegangen. Ich hatte den Typhus hinter mir. Von 100 Menschen haben nur sechs bis acht überlebt.“